

С. С. Сливка

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
завідувач кафедри теорії та філософії права,
д-р юрид. наук, професор

МЕТААНТРОПОЛОГІЯ ПРАВА: АБСОЛЮТНИЙ ВИМІР

© Сливка С. С., 2015

Досліджено правові категорії у буденному, граничному та метаграничному вимірі. Доводиться, що метаантропології права найбільше наближена до абсолютності.

Ключові слова: антропологія права, метаантропологія права, нігітологія, екзистенціологія, буденне буття, граничне буття, метаграничне буття.

С. С. Сливка

МЕТААНТРОПОЛОГИЯ ПРАВА: АБСОЛЮТНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

Исследованы правовые категории в обыденном, предельном и запредельном измерении. Доказывается, что цель антропологии права наиболее приближена к абсолютности.

Ключевые слова: антропология права, метаантропология права, нигитология, экзистенциология, обыденное бытие, предельное бытие, запредельное бытия.

S. S. Slyvka

METALAW: ABSOLUTE TERMS

The article examines the legal categories in the everyday, and limiting metagranichnomu dimension. It is proved that the purpose of anthropology of law is closest to the absolute.

Key words: anthropology, law, metaantropologii rights nigitologiya, ekzistentsiologiya, everyday life, the ultimate being, the goal ultimately being.

Актуальність дослідження. Комплексне дослідження антропології права та поведінки людини в ноосфері приводить до нового поняття метаантропологічного права, яке претендує на його абсолютний вимір.

Постановка проблеми. Сучасна філософська антропологія отримала новий напрям дослідження – метаантропологія як антропологія вищого рівня, де звичайне людське існування обґрунтовується можливістю людського розуму пояснити пізнання конкретної речі. У філософії права актуальним є пізнання права за допомогою правових явищ і навпаки. Зрозуміло, що ці пізнавальні процеси немислимі без розуміння антропології права, її виходу за традиційні межі, не порушуючи при цьому норм світопорядку, природно-правової гармонії.

Аналіз останніх досліджень. В Україні вперше розпочали дослідження метаантропології Н. Хамітов, С. Крилова та ін. Основний їхній доробок припадає на XXI ст., коли активно проводять науково-практичні конференції, виконують дисертаційні роботи, коли загалом більшає друкованої інформації.

Мета дослідження. Завдання філософів права в тому, щоб здійснити метаантропологічне пізнання права в різних екзистенціальних вимірах, обґрунтувати природно-правову єдність екзистенції і трансценденції, доповнити синергетику права екзистенційною відокремленістю від буденності. Ці завдання здійснюються на основі наукових здобутків у сфері антропології права і правової поведінки в ноосфері з використанням досліджень сучасної метаантропології, її компонентів.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо важливу компоненту метаантропології – нігітологію.

Нігітологія – це вчення про небуття, як основне поняття для онтології буття, що має першочергову цінність. У духовному житті людини по-різному трактуються взаємовідносини з такими філософськими категоріями, як “буття”, “небуття”, “ніщо”, “інобуття”, “порожність”, що викликає певний страх, жах, різноманітні флуктації. Це призводить до неонтологічних тлумачень, суперечливих філософських позицій, тому й існують класичні і некласичні варіанти філософських вчень, які породжують суперечності між буттям і небуттям.

Використовуючи нігітологічні здобутки, можна дійти висновку про перехід небуття у буття і навпаки (див. рисунок).

Перехід небуття у буття і навпаки

Виходимо з того, що задовго до створення світу ширяв тільки Дух Божий. Бог створив світ не з нічого, не з порожнини, а зі Свого Духу. Божий Дух для людини є небуттям, широким, первинним, фундаментальним поняттям для онтології. Процес творення світу фактично є переходом небуття у буття. Досліджуючи буття, людина мусить вдатися до його зворотного боку – небуття, яке, на перший погляд, скрите від наших почуттів та свідомості. Небуттєві характеристики присутні на кожному кроці людського буття, що відкидає існування поняття “ніщо”.

Дні творення Творцем світу є межами небуття, які відображають й обґрунтовують онтологічні засади присутності людини у світі. Межі небуття спонукають людину до глибокого аналізу буттєвих характеристик та природного обґрунтування життєдіяльності власної і суспільства.

Після буття знову настає небуття, яке інколи називають інобуттям, потойбічним буттям, смертю, що помилково частково асоціюється з нічим. Перехід буття у небуття відображає тілесну смерть людини, в результаті чого душа переходить у потойбічний непізнаний світ. Буття душі в наступному небутті відображає властивості земного буття. Тобто людська душа в потойбічному світі має ті властивості й характеристики, які сформувалися в земному бутті.

Потойбічне небуття також має свої межі, які вимірюються днями після смерті: 3, 9, 40, а також часом Суду Божого. Зазначені дні відображають дії душі, які пов'язані з її ознайомленням (відповідно): з наслідками земного буття, перспективами майбутнього життя у вічному добрі, а також можливим життям у вічному злі. Тобто земне буття визначає межі майбутнього буття, яке іменується небуттям, потойбічним буттям чи інобуттям. Загалом нігітологія сприяє зрозумінню своєї магістральної дорожньої мапи життя, де відображено єдність землі і неба.

Отже, небуття, з одного боку, є “ніщо”, з другого – кожне наступне утворення є запереченням попереднього, а з третього – свідомість. Буття і небуття в поєднанні утворюють сторони чи моменти становлення, в якому щось виникає і щось зникає, тобто наявний подвійний перехід буття і небуття і навпаки [9, с. 415].

У понятті “буття” міститься три важливі моменти (принципи): буття є, а небуття немає; буття єдине, неподільне; буття пізнаване, а небуття непізнаване [3, с. 337]. Ці принципи давньогрецькі філософи трактували по-різному, але всі міркування зводяться до того, що буття потрібно досліджувати, а з отриманих результатів робити висновки. Йдеться, зокрема, про нормотворення людиною, яке повинно підтримувати буття, а не створювати санкціоновані перешкоди буттєвим процесам. Для цього у філософії особливу увагу приділяють буттю, виокремлюють основні характеристики, рівні, види тощо.

До основних характеристик буття належать цілісність, істинність, благість і краса, що підкреслює єдність думки. Можливе і дійсне на рівні буття дають можливість глибше зрозуміти важливість людських творінь. Тому й появляється класифікація видів буття: механічне, хімічне, фізичне, біологічне, соціальне [1, с. 147]. Для права згадані категорії є визначальними, хоч і проблемні в соціальній сфері. Проте чи може людина (держава) створювати цілісне, істинне, благородне право з повноцінними компонентами краси? Досягти цього, звичайно, неможливо, хоча теоретично допустимо. Головну роль у цьому відіграє намагання людини діяти у сфері правової краси, цілеспрямовано рухатися в бік абсолютності, а не відносності, і повноцінно використовувати свої метаантропологічні задатки.

Наступною компонентою метаантропології є екзистенціологія, як наука про екзистенцію, екзистенціали.

Екзистенціал (від латин. – існування) – це ситуація людського буття, переважно пов'язана з її граничними і трагічними проявами і яка породжує глибинні зміни стратегій та смислів існування [7, с. 425]. До екзистенціалів належать самотність, дружба, зустріч, тривога, страх, турбота, скучність, нудьга, жах, відчайдушність, гнів, надія, віра, любов, свобода, толерантність тощо.

Нігітологія й екзистенціологія породжують архетипи культури, які формують локальні культури задля усвідомлення культурології права, правову комунікацію в бутті суспільства.

Так, під архетипами культури філософи розуміють екзистенціальні і світоглядні основи, на яких ґрунтується творчість культури, а також її сприйняття, що є важливою складовою архетипів людського буття [7, с. 47]. Екзистенціальна проблематика виникає у критичних точках життєдіяльності людини, що потребує природно-правового врегулювання на основі вищих здобутків людини, тобто архетипів культури. Важливо наголосити, що екзистенціали хоч і порушують правову гармонію, але створюють нову правову гармонійність, яка необхідна в конкретній ситуації в певний період. Цей новий правовий архетип культури досліджує метаантропологія права, яка впливає із загального поняття антропології.

Метаантропологія – це вчення про межі буття людини, його екзистенціальні виміри, умови комунікації в цих вимірах й архетипічних основах культури [7, с. 207].

Дослідники філософії стверджують про існування ієрархії рівнів буття, яка була відомою ще в античності. Нижньою межею є абсолютне небуття, а верхньою – буття як таке, що у філософії середньовіччя збігається з ієрархією абсолютності добра, а також з ієрархією краси. Буття, отже, розуміється як повнота реалізації всіх скерованих до досконалості якостей, а небуття ототожнюється зі злом [8, с. 115].

На нижній межі метаантропології людина творить правові норми, які часто суперечать природним, тому не мають цінності, тобто є нічим. Але замість одних норм законодавець створює інші, які в подальшому також будуть скеровані в небуття. Цей процес є нескінченним і залежить від правосвідомості як природного усвідомлення вічних законів природи. Загалом, нижня межа не може відображати абсолютність позитивного права, коли закономірним стає поступово наближатися до верхньої межі – добра і краси.

Добро є не тільки моральною нормою, а й правовою. Тут існує своя ієрархія, яка відображає ступені наближення позитивного права до природного, природної поведінки людини до поведінки в непередбачуваних, екстремальних ситуаціях, пов'язаних з різноманітними життєдіяльними потребами. Тому досягти краси (гармонії, балансу) у свідомості, діях і почуттях людині у бутті практично не вдається. У людському сприйнятті може бути суб'єктивна відносна правова краса, яка потребує постійного вдосконалення.

Отже, метаантропологія є філософією меж людини, рівнів її життєдіяльності, філософією буденного, граничного і позаграничного її буття. Тому метаантропологія – це духовний рух (та усвідомлення його) від буденного буття людини до позаграничного [10, с. 3].

Важливими елементами метаантропології є екзистенційні виміри буття людини: буденне, граничне, метаграничне (позаграничне).

Буденне буття, буденність – це вимір людського буття, у межах якого гальмується актуалізація неповторно-особистісного начала [9, с. 69]. Основними характеристиками буденного буття є воля до самозбереження, невизначеність власного шляху, нетворчий спосіб життя і мислення, насолода

несвободою, знеособленість, видимі прояви егоїзму та симуляції тощо. Фактично, у буденному екзистенційному вимірі здійснюється актуалізація лише душевних якостей [2; 4].

Буденний правовий вимір життя людини потребує особливого регулювання. Поведінкою людини регулюють суспільні інтереси, повсякденні потреби, інстинкти, коли людина тяжіє до матеріального збагачення, забуваючи про духовне надбання. Відсутність почуття відповідальності, заспокоєння не штовхають людину до екстремальних, необдуманих, невважених дій, ризику, тому порушення правових норм має корисливу, егоїстичну спрямованість. Правова активність можлива через зовнішній вплив інших людей, і людина в основному живе для себе, виживає, задовольняючись наявним, реалізує душевну взаємодію.

Граничне буття – це вимір людського буття, в якому відбувається свідомий вихід за межі буденності з її безособовою гармонією в екзистенційний простір, людина актуалізує особистісні ознаки, стаючи одночасно відкритою світу і самотньою відносно нього [9, с. 69]. Тобто у граничному бутті людина реалізує волю до пізнання, творчості, евристичності, прагне досягти інших культур, повстає проти буденності, породжує особистий початок і порив до свободи, переходить в екзистенційний, прагматичний простір. Свідомий вихід за межі буденності породжує самостійність, а інколи й кар'єризм, щоб стати вищим від інших тощо [2; 4].

Право у граничному бутті має відносну красу, оскільки є залишки матеріальної буденності, повної незавершеності людини або завершеності (заспокоєння) на рівні примітивного буття. Людина тільки усвідомлює вибір, що буденні правові норми її не влаштовують, що проявляється воля до владних повноважень, а це потребує нових правових регламентацій у сфері духовності. Насправді у граничному бутті людина потрапляє у біфуркаційні процеси, критичні точки яких забезпечують початкове розуміння правової гармонії, але вже не в зовнішньому, матеріальному, а у внутрішньому, духовному вимірі. Розуміння права у граничному бутті набуває екзистенційного змісту, стає внутрішньою потребою.

Метаграничне (позаграничне) буття – це філософія духовного еволюціонування людини до вільного вибору гармонізаційного буття, тобто гармонії визнання свободи як творчості свого життя, а також гармонії особистісного вирішення трагічних суперечностей життя [10, с. 2].

Третій, метаграничний вимір буття людини характеризується вищими екстремумами піднесення духовності, своєрідним поривом чи спалахом, волею до натхнення, усвідомленням екзистенційного відокремлення, подоланням замкненого характеру, справжньою свободою й полікультурним мисленням, мудрістю й соціальною зрілістю. Тут творчість виходить за межі, хоча й не заперечується все цінне в буденному і граничному бутті, відбувається духовне творення себе і простору, глибинне олюднення буття людини і продуктивна комунікація, зникає егоїзм, синтезується душевне з духовним тощо [2; 4].

Для права метаграничний вимір буття є можливістю формування ідеального майбутнього права на основі справжньої ієрархічної любові, що сприяє створенню онтологічного життєдіяльного природно-правового простору. Людина, перейшовши з буденного позитивно-правового поля у метафізичний природно-правовий простір, набуває максимальної кількості елементів подоби Божої. Прикладом слугують сумлінні монахи, які відмовилися від матеріального, буденного і перейшли на вищий духовний, трансцендентальний, метаграничний рівень для набуття ідеальної природно-правової гармонії, хоча й так постійно духовно себе вдосконалюють.

Отже, право може досягти абсолютності тільки на метафізичному рівні буття. Проблема – у досягненні повноцінної гармонії думки, дії, почуття і взагалі всіх екзистенційних властивостей. Тоді умови комунікації стосуватимуться духовної сфери, а архетипові основи культури відповідатимуть Божественному першообразу, і “друга” природа набуватиме онтологічного змісту.

Вважатимемо, що коли антропологія права – це відтворення функціональної залежності інтелекту і духу людини від норм позитивного і природного права [6, с. 26], то *метаантропологія права – це трансцендентальний рівень онтологічного духу людини у підтриманні правової краси у Всесвіті*.

Зауважмо, що дух людини завжди має внутрішній правовий зміст, тобто в душі міститься право, яке регулює думки, почуття, пристрасті і дії. Але в цьому випадку йдеться про метаграничне буття, де дух людини набуває абсолютного виміру, має онтологічне призначення згідно із задумами Творця Всесвіту. Досягти абсолютного духу не вдається жодній людині, але максимально наблизитися до нього можна, що також є рідкістю. Для цього потрібно, щоб людина вийшла з

буденності і граничності й перейшла думками, почуттями, всією екзистенцією в метафізичний, позамежовий трансцендентальний світ. Такий стан людини досліджує антропологія права вищого рівня, тобто метаантропологія права.

Онтологічний дух людини потрібен для продовження творіння світу на сьомому дні, в якому ми живемо зараз. Сьомий день ще не закінчився, а закінчиться за результатами невдалої духовної творчості людини. Для успішного завершення цього дня потрібно, щоб дух людини завжди перебував у творчості, але яка не знищувала б результатів творіння Всесвіту за попередні шість днів. У цьому й полягає сутність і призначення людини на землі.

Збитки, завдані результатам творіння перших шести днів, є порушенням гармонії, балансу Всесвіту. Це означає, що онтологічна краса, створена Творцем, руйнується, наслідком чого може бути світова катастрофа. Вона не настала, оскільки ще злі, необдумані духовні виміри людини не перейшли допустимих онтологічних меж порушень, похибок. Людина, фактично, живе і працює в межах цих похибок, і її доля залежить від уміння зберігати допустимі пропорції. Мистецтво утримання свого духу в межах допустимих похибок є основою правової краси. Від людського сприйняття і дотримання норм правової краси у Всесвіті, внутрішніх феноменів краси у природно-правовому просторі залежить правомірність життєдіяльності в буденному та граничному бутті. Це означає, що певна спільнота людей, яка дотримується норм правової краси в абсолютному вимірі, може цілком забезпечити належну правову життєдіяльність іншим людям, які перебувають на межі буденного і граничного життя. Це можна назвати життям для інших, турботою за ближнього і взагалі любов'ю до результатів творіння світу.

Метаантропологія буває персоналістична і комунікативна. Персоналістична метаантропологія досліджує людське буття в екзистенціально-особистісних вимірах – буденне, граничне, позаграничне буття; комунікативна метаантропологія вивчає умови і логіку комунікації між людськими спільнотами, зокрема етноантропологічними [7, с. 209].

Відповідно, видається, можна класифікувати метаантропологію права на персоналістичне і комунікативне метаправо. Зокрема персоналістична метаантропологія права досліджує трансцендентальну екзистенцію в метаграничному вимірі. Особливо це стосується таких екзистенціалів, як любов, віра, надія і свобідна воля.

Любов у метаграничному вимірі має великий правовий вплив на поведінку людини. Вибравши правильну, природну ієрархію любові, людина долає, по суті, всі труднощі у своїй життєдіяльності. Адже на любові ґрунтуються перші п'ять Заповідей Божих, які приписані персонально кожній людині. Вийшовши з буденного стану, людина може більше наблизитися до абсолютних оцінок любові, оскільки немає такої перешкоди, як матеріальна вигода. Тому поведінка на основі металюбові відповідає умовам природно-правового простору.

Людині не все вдається перевірити чи переконатися в чомусь, потрібна віра, яка є онтологічною. Вона може мати абсолютне або відносне значення. Абсолютне стосується Бога, Його законів природи та законів поведінки. Звичайно, коли йдеться про людину, державу, то віра набуває більше відносного характеру, і поведінка пов'язана з деякою невпевненістю, підозрою тощо. У цьому випадку йдеться про віру у свої можливості, свої сили, якщо вони наповнені щирою любов'ю. Віра в людей потрібна, але вона має бути пов'язана з певними законами любові.

Надія скерована на очікування добра. Якщо людина живе за законами природи, любові, то вона не залишена в Космосі самотньою. Рано чи пізно ці закони “спрацюють”, і настане справедливість. Звичайно, перебуваючи у злі, надія не “спрацює”, що призводить до даремного розчарування. Тому в метаграничному вимірі надія має природно-правовий зміст. Людина не повинна самотійно боротися за справедливість. Такі дії властиві радше буденному виміру, де більше спостерігається вплив матеріальних чинників.

Свобідна воля людини може повністю реалізовуватися тільки в метаграничному вимірі. У буденному вимірі життєдіяльність людини більше залежить від волі, яка керує нею. Звільнення від власної волі є свободою волі, яка є онтологічною і забезпечує правомірну поведінку у природно-правовому просторі.

Комунікативна метаантропологія права своїм початком сягає в етнологію, з якої випливає менталітет. Спілкування між людьми відбувається на ментальних законах. Хоча ментальність людини повністю не залежить від етнічних ознак, проте вони є домінантними. Річ у тім, що

менталітет насичений дивними атрактами етносу, притягувальною силою, яку повністю пояснити складно. Це природно-правові впливи, викоренити які людина не може в буденному вимірі. Однак у метаграницьному вимірі етнічно-ментальні дивні атрактори втрачають регульовальну силу, оскільки сама дивність поглинається більшою кількістю елементів подоби Божої, і людина наближається не до дивної, а реальної святості. Святість атракторів відображає надприродне право, яке регулює поведінку людини не тільки в метаграницьному вимірі, а й впливає на буденний і граничний стани. Звичайно, силу цих впливів розуміє далеко не кожна людина.

Важливо наголосити, що метаантропологія права тісно пов'язана з канонічним (церковним) правом. Річ у тім, що в Церкві формується метаправо, яке має вищі правові цінності, що впливають з надчуттєвих релігійних принципів пізнання людиною світу з метою гармонійного завершення культури власного розуму, реалізації права на безсмертя. Тому канонічне право – це транснаціональна система духовно-моральних цінностей вірян, сформована герменевтикою природного права та метакорпоративним правом Церкви задля продовження позатілесного життя [5, с. 72].

Спірним питанням, мабуть, є співвідношення метаантропології права і канонічного права. З одного боку, як видається, метаантропологія права є ширшим поняттям від канонічного, оскільки його суб'єктом є будь-яка людина, а не тільки вірянин. З іншого – канонічне право ширше, оскільки в ньому містяться ще й позитивістські норми Церкви. Так чи інакше метаантропологія права і канонічне право мають метаантропологічний вимір, доповнюють одне одного і скеровані на отримання людиною найбільшої кількості елементів подоби Божої.

Висновки. Отже, проблеми абсолютної метаантропології права впливають з метаантропологічних властивостей самої людини (дослідника права) та з результатів її дослідження (наукових обґрунтувань). Людина передусім є центром здебільшого позитивно-правової діяльності, яка не завжди бажає входити у сферу трансцендентного та відшукувати там метаантропологічні парадигми права. Інколи обґрунтування права здійснюється без трансцендентного духу, без використання можливостей антропології людини. Наукові обґрунтування, здійснені дослідником, не відображають того, що позитивне право більше досліджує владні повноваження, природно-онтологічні властивості права. Антропологія права лише передбачає існування його вищого рівня – метаантропологічного права, яке окрім всіх відомих інституцій регулює ще й екзистенцію людини, метаграницьне правове буття. У буденному рівні є тільки позитивне і природжене право, а з правових наук розвивається лише теорія права. Філософія права починає розвиватися тільки з граничного буття і повністю розвивається в метаграницьному. Тобто філософія права в буденному вимірі розвиватися не може, інакше вона нагадуватиме штампування, клішування буденних правил життєдіяльності. Нинішнє ж ХХІ ст. відновлює ті наукові здобутки в галузі філософії права, які зародилися ще до нашої ери і були відкинуті в результаті різних флуктуацій у Новому часі.

1. *Всемирная энциклопедия: философия / глав. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов. – М. : АСТ, Мн. : Харвест, Современный литератор, 2001. – 1312 с.* 2. Крилова С. А. *Соціальна метаантропологія як методологія дослідження краси в суспільному бутті [Електронний ресурс] / С. А. Крилова. – Режим доступу : <http://aphy.net/2009-09-02-12-24-15/44-books/871-social-metaantropologiya-as-methodology-of-research-of-beauty-in-public-life>.* 3. *Новая философская энциклопедия : в 4 т. / Ин-т философии РАН, Нац. общ.-науч. фонд ; научно-ред. совет : предс. В. С. Степин. – М. : Мысль, 2000. Т. 1. – 721 с.* 4. Свириденко Д. І. *Метаантропологія як методологія дослідження феномена академічної мобільності / Д. І. Свириденко // Культура і Сучасність. – 2014. – № 1. – С. 9–13* 5. Сливка С. С. *Канонічне право: [навч. посіб.] / С. С. Сливка. – К. : Атіка, 2013. – 232 с.* 6. Сливка С. С. *Філософія права: [навч. посіб.] / С. С. Сливка. – К. : Атіка, 2012. – 256 с.* 7. *Философская антропология: словарь / под ред. Н. Хамитова. – Киев : КНТ, 2011. – 427 с.* 8. *Философия: энциклопедический словарь / под ред. А. А. Ивина. – М. : Гардарики, 2004. – 1072 с.* 9. *Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарчука. – К. : Абрис, 2002. – 744 с.* 10. Худоерко В. А. *Метаантропологія як філософія запредельного бытия [Електронний ресурс] / В. А. Худоерко. – Режим доступу : <http://sevntu.com.ua/jspui/bitstream/123456789/1732/1/filosof.56.2004.96-102.pdf>.*